

Лілія Дідун

Дещо про назви одягу з письменницького доробку Григора Тютюнника

Елементи традиційного українського костюма викликають незмінний інтерес дослідників. Назви предметів одягу виступають об'єктом вивчення різних галузей знань, зокрема лінгвістики. Наприклад, у художньому творі можемо віднайти рідковживане або й зовсім одиничне, зафіксоване лише в конкретного письменника, називання певної реалії. Такі одиниці не лише розкривають мовомислення митця, а й належать до скарбниці української мови. Звернімося до творчості українського письменника Григора Тютюнника (1931 – 1980), чий художній доробок містить оригінальні слова й вислови, що потребують більш глибоких пошуків. Одне з таких слів – **курпина**. Лексема не була раніше засвідчена у словниках і отримала своє лексикографічне оформлення у «Словнику мови творчих особистостей України другої половини ХХ – початку ХХІ століття» (2022; далі – СМТОУ). У фрагменті тексту з оповідання Григора Тютюнника «В сутінки» це слово вжите двічі: *Я цілими днями никаю там і знаю кожну шпарочку, як латки на своїй курпині. Мені їх потрібно знати, тому що мій єдиний, трухленький уже дерев'яний ковзан, прикручений до старого батькового чобота телефонним кабелем, не раз потрапляв у оті підступні шпарки. Так то ще й не горе, як заб'єшся. А от якщо курпину розірвеш або штани на коліні репнуть, тоді...* (Гр. Тютюнник, Холодна м'ята, 2014, 47). Автентичність тексту і, відповідно, саме такого подання одиниці забезпечує той факт, що характерною ознакою видання «Холодна м'ята» (2014) є те, що «тексти вперше публікуються в первісному вигляді, в якому вони виходили з-під пера відомого майстра слова, – з них знято втручання радянської цензури» – зазначає упорядник видання П. П. Засенко. Контекст вживання дає можливість виробити відповідне тлумачення одиниці, що забезпечує її подальше лексикографічне оформлення у СМТОУ: **курпіна**, -и, ж. Коротка чоловіча або жіноча куртка, різновид свити; куцина. *Я цілими днями никаю там і знаю кожну шпарочку, як латки на своїй курпині* (Гр. Тютюнник, Холодна м'ята, 2014, 47) [СМТОУ: 332]. У тлумаченні фігурує слово **куцина**, яке СУМ та «Етимологічний словник української мови» в 7 томах (ЕСУМ) трактують як «короткий верхній одяг» [СУМ, IV: 422; ЕСУМ, III: 165], що теж дає змогу проєктувати значення одиниці **курпина**. Відповідно **куций** – «короткий; низького зросту; короткочасний; надто обмежений, недостатній; [чорт]» [ЕСУМ, III: 165]. ЕСУМ подає також одиниці **куцовейка**, **кацавейка**, **куцохвейка** (коротка жіноча або чоловіча свитка) [ЕСУМ, III: 166]. Для повнішої картини побутування розгляданої назви одягу наведемо також слова з «Етимологічного словника російської мови»

Макса Фасмера: *курны, курпины* (лапті) та заувагу в кінці тлумачення цієї словникової статті, що звідси, мабуть, походить новотвір *курпяки* (шкура ягняти). У Толковому словарі В. І. Даля знаходимо таке: *курны, курпины* (крутцы, пеньковые лапти), *курпечий* (ягнячий), *курпяк* (бирка, ягнячья овчина, смушка, мерлушка). СУМ подає *смушок* (шкурка, хутро новонародженого ягняти; шкура, хутро вівці), *смушевий* (зроблений, пошитий зі смушка) [СУМ IX: 421]. Також наведемо: *смушева шапка* (Тій стрічку купили, Кому шапочку смушеву, Чобітки шкапові, Кому свитку. Тарас Шевченко), *цигейкова шуба* (Цигейкову шубу шують з високоякісного смушка, а вівці, які дають його, повинні не менше двох разів на рік проходити обробку креоліном. Наука і життя) [СУМ, IX: 421]. Гадаємо, разом ці слова подають ряд значень для повнішого ілюстрування досліджуваної лексеми на позначення верхнього одягу.

Одиниця має відбиття у мовознавчих дослідженнях. У контексті вивчення творчості Григорія та Григора Тютюнників цю лексему в ряді назв верхнього одягу, а саме номенів теплового одягу, розглядає Н. В. Бондар: *бурка, ватянка, зіпун, курпина, куртка, куцина, лансердак* тощо [1: 101; 2: 69]. Дослідниця творчості братів Тютюнників відводить таким одиницям роль не просто яскравої експлікації побуту села, а й зараховує їх до ніші ціннісних орієнтирів Полтавщини та українського народу загалом, адже вони допомагають зануритися в таїну національного характеру і ментальної свідомості [2: 73]. Лінгвістичні розвідки про подібні реалії матеріальної культури українців та їх подальше лексикографічне опрацювання сприяють повнішому розкриттю багатства мовної скарбниці українського народу.

Література

Бондар Н. В. Базові концепти української ментальності у творчості братів Тютюнників: Дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. Полтава-Запоріжжя, 2018. 224 с.

Бондар Н. В. «Що ж Там, під одвічною кухвайкою?..» (естематоніми та селянський колорит у мовопросторах братів Тютюнників). *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2016. Вип. 10. С. 68 – 74.

Етимологічний словник української мови. У 7 т. Т 3. Київ: Наукова думка, 1989.

Словник мови творчих особистостей України другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Київ: Інститут української мови НАН України, 2022. 787 с.

[Електронне видання].
URL: https://drive.google.com/file/d/1klVhz0Ogn2KNsi_wVzQs1kXdnwRY-uf/view

Словник української мови: у 11-ти т. Київ: Наукова думка, 1970 – 1980.

Тютюнник Г. М Холодна м'ята: Оповідання, повісті, твори для дітей / Упоряд. і передм. П. П. Засенка. [Вид. друге]. Київ: Укр. письменник, 2014. 844 с.